

Рецензії Reviews

Скорульська Р., Чуєва М. Микола Лисенко. Дні і роки / Роксана Скорульська, Марина Чуєва. – Київ : Музична Україна, 2015. – 744 с.

Свого часу великий Г.-В. Гегель стверджував, що «ДОМОМ» людини є історія, адже траєкторія людського життя, її багатомірність і насиченість постають справжнім феноменом. Однак якщо суб'єкт історії – Людина непересічна, то траєкторію її життя можна інтерпретувати як «дім» мудрості, пророчих ідей, шлях до спасіння та біографію духу з його злетами й провидіннями.

Таким фундатором і пророком для української музичної культури є Микола Лисенко. Наше завдання – не втратити для майбутніх поколінь ані найменших фактографічних та джерельних матеріалів життєвої і творчої біографії митця.

Рецензоване видання – часткова відповідь на створення М. Лисенком власної програми життєбудови, на наповнення свого життя безмежжям світоглядно-духовних орієнтацій, на спробу психологічного подолання конечності своєї екзистенції, на прагнення ввійти у Вічність і залишитися для майбутньої історії.

Поринаючи у «дні і роки» Лисенкового життя, розуміємо, що минуле стає дедалі актуальнішим. Воно з особливою силою потребує ціннісного осмислення, узагальнення сталих фактографічних та біографічних категорій. Глибинність факту сповнює мить. Таке мегаісторичне сприйняття та усвідомлення минулого характерне для нинішнього часу. Процеси нашого національного самоусвідомлення потребують засвоєння насамперед сталих цінностей досвіду попередніх поколінь, пробудження духовних орієнтирів, спільностей – сімейних, конфесійних, цехових, етнічних. Надзвичайними науковими перлинами є міркування Миколи Віталійовича про цінність вивчення української історії, висловлені ним у період заборок указів і жорстокої цензури.

Ми переживаємо такий час, коли нагальними стали потреби оновленого бачення свого минулого з позицій сучасності. Зміни перспективних векторів, точок відліку відбуваються настільки швидко, що за життя одного покоління історичні процеси набувають інколи кардинально протилежних оцінок, які навіть можуть змінюватися кілька разів. Важливо й інше: удосконалюється методологія дослідження, оновлюється арсенал історичної науки, перебудовується система джерел. Нашому поколінню потрібно, з одного боку, усвідомити цей прискорений темп, а з другого, – якнайбільше оприлюднювати, актуалізувати сучасні джерельні пам'ятки, аби вони не відійшли в історичну тінь.

Дедалі частіше виникає загроза втрати історичної пам'яті через швидкоплинність

МАРІАННА КОПИЦЯ. РЕЦ.: СКОРУЛЬСЬКА Р., ЧУЄВА М. «МИКОЛА ЛИСЕНКО. ДНІ І РОКИ»

процесів новітньої історії, численні катаклізми, викривлення – аж до втрати відчуття спадкоємності, спорідненості з минулим. Микола Віталійович спілкувався езоповою мовою, натяками, іноді безстрашно попереджаючи про те, що після прочитання потрібно знищити листа: «Тяжко, занадто тяжко стає нам жити й ходити під російською цензурою: доживемось либонь невдовзі до повної заборони усякого прояву народного духу і в слові, і в співі. З народних пісень історичні пісні геть зовсім не дозволяють друкувати. А останнього разу, як я подався до цензури враз із сим V великим збірником і V хоровим подав і текст з Кобзаря Шевченкового, до якого зложена у мене музика 5 було номерів, і всі п'ятеро перечеркнуто червоним олівцем, дарма, що я брав текст з дозволеного примірника Кобзаря» (с. 405). М. Лисенко оскаржив цей факт до Міністерства внутрішніх справ, яке передало скаргу в Головне управління по справах друкування, яку композитор назвав «помийницею»: «А помийниця одмовила, що скарга зоставлена без уваги» (с. 405).

Науковий рівень авторів рецензованої книжки засвідчують попередні їхні праці: збірка «Микола Лисенко. Листи» (Київ, 2004; упоряд. Р. Скорульська), яка стала бібліографічною рідкістю, та науково-допоміжний покажчик «Микола Лисенко. Бібліографія» (Київ, 2008; упоряд. І. Негрейчук, Р. Скорульська, М. Чуєва).

Одна з важливих функцій унікального видання «Микола Лисенко. Дні і роки», до якого залучено сучасний арсенал методик праці над джерельними пам'ятками, де проаналізовано гносеологічні, біографічні й психологічні чинники, – підготувати науково-історичний ґрунт для фундаментального осмислення життєпису М. Лисенка, психологічних мотивацій творчого процесу митця. Для цього закладені всі передумови. Кінець ХХ – перші десятиліття ХХІ ст. позначилися зростаючою увагою дослідників до найширшого профілю життя і творчості Миколи Лисенка – основоположника української класичної музики, видатного культурного та громадського діяча. Однак і досі основною проблемою лисенкознавства залишається створення всеохоплюючої та

чітко вивіреної наукової біографії композитора. Підготовка подібного видання неможлива без докладного документального літопису, який би систематизував і узагальнив увесь масив виявленої інформації про його життя, творчість, виконавську, педагогічну та громадську діяльність. На цьому шляху дослідників чекає захоплююча «подорож». Не секрет, що серед митців, з огляду на висвітлення фактів своєї біографії та розповідей про творчість, є різні – небагатослівні або мрійники-міфотворці. М. Лисенко в листах, документах, спогадах – надзвичайно яскрава, глибоко правдива, літературно обдарована особистість. Приміром, барвисті, але мудрі й філософські пояснення Миколи Віталійовича про сенс своїх творів: «Ось знов і в цьому році сливе вже скінчив нову (оперу) у дві дії про дітей. Текст заснувала Дніпрова Чайка на ґрунті обрядової етнографії. Зветься поки “Зіма та Весна”, – ідеться в листі до В. Шухевича від 18 лютого 1893 року. – Панування Зіми з своїми челядинцями – Метелицею, Ожеледдю, Вітром, Дід-Сніговиком и другорядні діячі, атрибути зимової праці: Веретено, Гребінь, Баба-Казка, Дід-Ворожбит. Боротьба усього цього кумпанства з молодого Весною, що нарешті з'являється з своїми Веснянками. Коли схочете, то може Вашому “Дзвінкові” у послугу бути, яко премія» (с. 404).

Це видання репрезентує наразі хронологічне, документоване і ретельно перевірене зведення фактів біографії і творчості митця, відтворене на основі архівних матеріалів, епістолярію, мемуарної, критичної літератури та композиторської спадщини М. Лисенка.

За головне завдання автори ставили реконструкцію об'єктивного багатопланового портрету Великого Українця з роздумами над творчими пошуками в інтер'єрі атмосфери своєї епохи через джерельний матеріал. Листи і документи, спогади і власні матеріали формують портрет живої особистості з усіма правдивими життєвими реаліями, аж до глибинного розкриття й розуміння мислення, світобачення, думок і почуттів художника. Особливою цінністю постають відносини М. Лисенка з непересяченими постатями своєї епохи. У цьому

РЕЦЕНЗІЇ

контексті подаємо яскравий і дотепний відгук про родину громадівця Тадея (Хведька) Рильського: «У Хведька три сини: старший Іван студент-юрист II-го курсу. Батько його страшенно любив, він і хазяйнував останній рік. Другий – Богдан, гімназист 8-го класу, менш способний, але теж славний. Це “ляшок”, казав Хведько, і справді тип його був лядський; третій малий по 8 году, Максим, славненьке хлоп’ятко, прудке, гостре й розумне. Всі вони зімуватимуть з матір’ю Меланією Хведорівною у Антоновича, котрий 24 виїздить у Крим, в Алупку аж до половини квітня» (с. 565). А цей лист до письменника і етнографа Б. Познанського, близького друга композитора з університетських часів, написаний 1902 року з приводу смерті Т. Рильського: «Померла квітка юнацтва 60-х років, славних років обчеської свідомості й відродження українського національного почуття» (с. 565), – гірко зауважив Микола Віталійович про побратима-громадівця, високо оцінивши епоху шістдесятництва в національно-визвольному русі України другої половини XIX ст.

Цінність такого послідовного опису, зведеного документально в єдиний цілісний формат, – у спробі подання якнайретельнішого масиву розповіді про М. Лисенка та його час у межах послідовної хронологічної і тематичної структури. Окрім того, до видання введені найважливіші події історичного, громадського, наукового й мистецького життя середини XIX – початку XX ст., які знайшли відгук у вчинках, листах або творах М. Лисенка, а також зіставлення їх як з окремими подіями в Києві, так і на теренах України, Російської та Австро-Угорської імперій.

Широко використані епістолярна спадщина, спогади сучасників, які містять цікаві характеристики М. Лисенка, спостереження про його твори, а також події, пов’язані із життям і діяльністю митця, але тільки ті з них, що не викликали жодних сумнівів, тобто достовірність котрих підтверджена й іншими джерелами. Відтак, маємо своє-

рідний багатовимірний колаж. Він, на наш погляд, уможлиблює виразно й емоційно уявити грані життя М. Лисенка, зрозуміти мотиви його вчинків та поштовхи до виникнення окремих творів, підсумки його діяльності.

Довідковий апарат, укладений авторами відповідно до вимог академічного видання, формують «Показчик імен», поданий за принципом енциклопедичної довідки, «Анотований каталог творів М. Лисенка» з короткою характеристикою автографів та перших авторських видань, у тому числі й таких, назви яких збереглися лише в згадках сучасників чи в анонсах преси, «Географічний показчик» і «Предметний показчик». Таким чином, пропонуване видання становить своєрідний Лисенківський словник і викличе, сподіваємося, великий науковий інтерес як серед фахівців, так і серед широкого загалу читачів.

При підготовці аналізованого видання авторами максимально використано фондові колекції та документи Музею видатних діячів української культури, тому в доробку вміщено «Фотододаток», у якому представлені рідкісні знімки з родинних архівів Лисенків, Косачів, Старицьких.

Тогочасні газетні публікації, з метою відтворення не лише фактажу, але й емоційної атмосфери, у якій жив і творив композитор, максимально повно подано як в основній частині книжки, так і в «Примітках». Неабияка заслуга в цьому М. Чуєвої, адже вона підняла фундаментальний масив преси лисенківського періоду, виявивши, зокрема, майже 50 концертів за його участю, досі не введених у лисенкознавство.

Видання розраховане на викладачів та студентів середніх і вищих навчальних закладів гуманітарного профілю, дослідників української музики, театру, історії мистецтва та загальної історії України, а також на найширші кола шанувальників вітчизняної культури.

Маріанна КОПИЦЯ